

ชื่อเรื่อง	ผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ชื่อผู้เขียน	นางสาววราภรณ์ ควงแสง
ชื่อปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน หน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือครัวเรือน ผู้ให้ข้อมูลคือ หัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปายจำนวนทั้งสิ้น 376 ครัวเรือน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม (questionnaire) ที่สร้างขึ้นให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและทดสอบความเชื่อมั่น ผลการทดสอบความเชื่อมั่นปรากฏค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเพื่อวัดการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.96 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.96 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดการมีผู้อำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.84 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดความคาดหวังจากการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.97 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดผลกระทบของการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.92 และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด มีค่าเท่ากับ 0.98 จากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ได้ไปทำการเก็บข้อมูลกับหัวหน้าครัวเรือน

ผลการศึกษาพบว่า ปี 2550 อำเภอปาย มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด 169,910 ล้านคน มีอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยว จากปี 2549 – 2550 ร้อยละ 42.29 นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ย 2.84 วัน และจากจำนวนนักท่องเที่ยว คืนพัก และการใช้จ่ายแต่ละวัน ประมาณ 1,655.57 บาท ก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวน 771.89 ล้านบาทต่อปี

ครัวเรือนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวในระดับมาก โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในระดับปานกลางในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น การกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น การจัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวการวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ตลอดจนการประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังพบว่า ครัวเรือนมีส่วนร่วมน้อยในการกำหนดคบทลงโทษผู้กระทำความผิดระเบียบในท้องถิ่น การให้บริการด้านการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาหาค่าและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในประเด็นการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ปัจจัยสำคัญที่สามารถทำนายความสัมพันธ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนพบว่า ตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร คือ 1) การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 4) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน 5) ระยะเวลาอาศัยในชุมชน และ 6) การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก ($R=0.876$, $P<0.05$) สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระที่กล่าวมาข้างต้นกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 76.70

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือน พบว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักทั้งในด้านผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนต่อการย้ายถิ่น โดยกรณีที่ครัวเรือนไม่มีการเปลี่ยนแปลงใน 7 คือ การย้ายถิ่น การใช้แรงงานของสตรีและการใช้เวลาของสตรี การทำงานนอกบ้านของสมาชิกครัวเรือนที่เป็นสตรีภายหลังจากการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนกับคนในท้องถิ่น ความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการของครัวเรือนภายหลังจากการท่องเที่ยว รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมและสังคมความรู้สึกร่วมของคนในครัวเรือนต่อความมีน้ำใจของคนในท้องถิ่น และการใช้ภาษาของสมาชิกในครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ซึ่งสามารถทำนายความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน ได้ร้อยละ 47.40 ($R^2 = 0.474$; $\alpha < 0.05$)

ข้อเสนอแนะในระดับนโยบายจากผลการศึกษาคือ 1) ควรให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยว 2) ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมท่องเที่ยวหรือการจัดตั้งธุรกิจชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 3) ควรมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของแหล่งท่องเที่ยว 4) ควรมีมาตรการในการจัดผังเมือง ส่วนข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ 1) ควรมีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) มาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอำเภอปาย 2) ควรมีการบรรจุเนื้อหาในเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในสถาบันอุดมศึกษา 3) ควรเพิ่มศักยภาพในการรับรู้ข่าวสารและการให้ความรู้แก่ครัวเรือนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 4) ควรมีการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน และ 5) ควรมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

Title	Impacts of Tourism and Household Adaptation on Dense Tourist Attractions: A Case Study of Pai District, Mae Hong Son Province, Thailand
Author	Miss Varaphorn Duangsaeng
Degree of	Doctor of Philosophy in Administrative Science
Advisory Committee Chairperson	Associate Professor Dr. Thep Phongphanitch

ABSTRACT

The objectives of this study were to investigate the following: 1) tourism situations; 2) household participation in tourism activities; 3) factors related to household participation in tourism activities; 4) impacts of tourism and household adaptation when confronting impacts of tourism; and 5) relationships between tourism activity participation and impacts of tourism on households. Households were unit of analysis in this study. Respondents in this study consisted of 376 household heads in tourism attractions of Pai district, Mae Hong Son province. A set of questionnaires passing content consistency and reliability tests was used for data collection. The reliability values of the questionnaire on household participation in tourism activities, perception on tourism benefits, convenience facilitators on tourism, tourism expectation, and impact of tourism were 0.96, 0.96, 0.84, 0.97 and 0.92, respectively. As a whole, the reliability value of the questionnaire was 0.9868

Results of the study on tourism situations in Pai district in 2007 showed that there were 169,910 tourists visiting Pai district with the tourist growth rate in 2006-2007 of 42.29 percent. It was found that tourists stayed at Pai district for 2.84 days with the expenses of 1,655.57 baht on average. This created income earned from tourism activities for 771.89 million baht. Most of the households had a high level of participation in problem solving on the conflicts between tourism and local people as well as problems arised from tourism. However, they had a moderate level of participation in the following: 1) tourism activities; 2) determination of rules and regulations on tourist spots and local environment maintenance; 3) store management in tourism spots; 4) assessment of impacts arised from tourism activities; 5) problem solving on life and property security of tourists; 6) planning of local tourism; 7) determination of rules and

regulations of local tourism; 8) planning on the prevention of problems arised from tourism; 9) provision of tourism services; 10) problem solving on pollution arised from local tourism; and 11) needs assessment of the community on tourism activities facilitation. Besides, it was found that the households had a low level of participation in the following: 1) determination of punishment for people committing mistakes in local tourism; 2) provision of tourism services; and 3) problem solving on local cost of living. It was also found that the households had a lowest level of participation in the establishment of group or an organization concerning with local tourism.

Important factors or independent variables which were able to predict the relationships towards tourism activities participation of households were: 1) perception of tourism benefits; 2) number of household members; 3) number of household members working on tourism; 4) level of educational attainment of household heads; 5) length of stay in the community; and 6) there was a relationship between convenience facilitators in tourism activities participation and a high level of tourism activities participation. ($R=0.876$) This could explain the relationships between independent variables as mentioned and tourism activities participation with a statistical significance level of 76.70 percent.

With regards to impacts of tourism on household adaptation in terms of migration, it was found that the following had no change: 1) migration; 2) woman workforce and women's time spending; 3) women working outside their homes after the occurrence of tourism in the community; 4) relationships between household members and local people; 5) needs for product and service consumption of household members after the occurrence of tourism; 6) form and social relationship; and 7) shared consciousness of household members towards the hospitality of local people; and 8) language using of household members.

For an analysis of factors related to the relationships between tourism activities participation and impacts of tourism on households, it was found that there was a statistically significant relationship between tourism activities participation and impacts of tourism on households ($P<0.05$). This could predict the relationship between tourism activities participation and impact of tourism on households for 47.40 percent ($R^2 = 0.474$; $\alpha<0.05$).

The following were suggested in the policy level: 1) the importance of tourism development policy should be emphasized together with the development of household

(8)

participation in the community having tourism activities; 2) establishment of a group or an organization on tourism or community enterprise on tourism should be promoted; 3) the determination of carrying capacity of tourism spots should be done; and 4) urban planning measure should be prepared. Other suggestions were as follows: 1) in the practice level, the concept of Community-Based Tourism should be used as a basis for tourism development in Pai district; 2) the content on tourism participation development should be contained in the curricular program on tourism in the higher education level; 3) the potential on news or information perception should be promoted and extension of knowledge on tourism to households should be done; 4) it should have an organization responsible for security; 5) it should have continual coordination among concerned agencies for the improvement and development of tourist spots for sustainability of tourism resources in the community; and 6) tools on environmental economics should be used in the management of natural resources and environment in tourist spots.